



Alina Budniak

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Zielona szkoła w kształtowaniu kompetencji środowiskowych uczniów klas początkowych

Wprowadzenie

Nieodłącznym elementem życia dziecka od najwcześniejszych lat jest poznawanie otaczającego środowiska – społecznego, przyrodniczego, geograficznego, technicznego, kulturalnego... Dziecko spontanicznie, wykorzystując swoją naturalną ciekawość, posługując się wszystkimi zmysłami, chce odkryć wszystko, co je otacza. Jak podaje Mieczysław Sawicki, „procesy umysłowe dziecka 7–8-letniego nie mają jeszcze form logicznych, które to formy są charakterystyczne dla osobnika dorosłego. Te formy logicznego myślenia dopiero się odślaniają, świadomość dziecka zaczyna wykonywać operacje zinterioryzowane na pojęciach w ramach prostych schematów i struktur pojęciowych. Dzieci w klasach początkowych myślą według figur archetypalnych wpływających z nieświadomości pod wpływem symbolizmu zjawisk przyrody”¹. Każde zjawisko otaczającego świata ma dla dziecka charakter symbolowy i jako takie oddziałuje na nieświadomość dziecka, wywołując „głębokie poruszenia duszy dziecka, takie jak: zachwyt, oczarowanie, fascynacja, zdumienie, przerażenie, odraza, pragnienie i odrzucenie. Symbolizm przyrody w poznaniu przez dziecko manifestuje się tajemniczością tej przyrody, [...] którą dzieci przeżywają”². Dzięki temu „dziecko pragnie wszystko poznać, jest zainteresowane wszystkim, co

¹ M. Sawicki: *Edukacja środowiskowa w klasach I–III szkoły podstawowej*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper, 1997, s. 35.

² Ibidem.

je otacza. [...] Dziecko pozna przyrodę, jeśli nie zniszczymy przed nim tajemnic przyrody, które go wabia, wzywają do poznania”³. M. Sawicki wszystkie pokazy, eksperymenty, hodowle, obserwacje, wycieczki, które zapadają w nieświadomość dziecka, poruszają jego duchowość i wywołują u niego silne przeżycia emocjonalne, nazywa doświadczeniem egzystencjalnym i określa jako niezbędny warunek poznawania przyrody przez dziecko⁴. W trakcie nauki o środowisku dziecko powinno być poruszone, zaskoczone, uradowane, zafascynowane, zdumione, gdyż dopiero wtedy pojawi się doświadczenie egzystencjalne warunkujące powodzenie procesu poznawania otoczenia⁵.

Jak się wydaje, organizacja zajęć szkolnych, warunki lokalowe i otoczenie szkoły, wyposażenie jej w odpowiednie media dydaktyczne ułatwiające szybkie poznanie rozległej wiedzy, rozbudowany program edukacji często uniemożliwiają dzieciom bezpośredni kontakt z najbliższym otoczeniem, dokładne poznanie poszczególnych jego elementów zmieniających się w kolejnych porach roku czy warunkach pogodowych, a także pod wpływem oddziaływań człowieka. Sam pobudzający wyobraźnię opis – nawet najpiękniejszy – przyrodniczych zjawisk, wsparty – nawet najlepiej przygotowanymi – pomocami nie zastąpi zachwytu i zaangażowania dziecka w trakcie bezpośredniego wielozmysłowego kontaktu ze światem przyrody. Jeśli poznawanie otoczenia będzie miało wyłącznie charakter pośredni, dziecko nie będzie w stanie dostrzec piękna przyrody, niezwykłości pojawiających się w otoczeniu zjawisk, wyjątkowości każdego z organizmów, tajemniczości przyrodniczych praw, a więc nie pojawi się doświadczenie egzystencjalne, niezbędne w odkrywaniu świata. Przeżycia dziecka, jego chęć dogłębnego poznania świata sygnalizowana stawianymi pytaniami umożliwiają nauczycielom wprowadzenie prawidłowych nazw, pojęć i terminów, dzięki którym możliwe jest opisanie dostrzeganych zjawisk, ich rozróżnienie i wyodrębnienie, a tym samym wyjaśnienie ich sensu, przyczyn, przebiegu, znaczenia, zgodnie z hermeneutycznym kołem poznania⁶. Rozumienie świata przyrody przez dzieci oznacza umiejętność wyodrębnienia istotnych składników, dostrzeganie związków między nimi, powiązanie ich z wcześniej zdobytą wiedzą – jest więc procesem⁷. Poznawanie przyrody powinno być „wielką przygodą poznawczą, »smakowaniem« informacji o przyrodzie, frapującą

³ Ibidem.

⁴ Ibidem, s. 35–36.

⁵ Ibidem, s. 36.

⁶ Ibidem, s. 40–42.

⁷ Por. I. Ziolo: *Rozumienie zjawisk przyrodniczych*. „Życie Szkoły” 2006, nr 5, s. 5.

i aktywną podróżą w nieznanne, nigdy nie kończącą się wędrówką po świecie przyrody, odkrywaniem siebie, innych i świata. Realizacja tak formułowanego celu edukacyjnego w zakresie rozumienia przyrody jest możliwa wtedy, gdy w ramach zabiegów dydaktyczno-wychowawczych postrzegamy dziecko jako niepowtarzalną całość, uwzględniamy indywidualne tempo jego rozwoju, a nabywanym kompetencjom przyrodniczym nadajemy właściwy wymiar edukacyjny”⁸.

Kompetencje środowiskowe uczniów klas początkowych

Zdaniem Danuty Cichy, w edukacji środowiskowej uczniów „ważny jest podstawowy zasób wiadomości i praktycznych umiejętności, a także nawyków i postaw, które pozwolą na właściwe funkcjonowanie w szeroko pojętym środowisku. Koniecznym elementem współczesnej edukacji jest odpowiednie przygotowanie uczniów do podejmowania racjonalnych działań służących ochronie przyrody, poprawie stanu środowiska, dostrzegania zagrożeń cywilizacyjnych oraz rozwiązywania problemów stwarzanych w środowisku przez człowieka”⁹. Ogrom zadań wymaga od wychowawców stosowania wielu różnorodnych sposobów oddziaływania, wykorzystania rozmaitych sposobów zdobywania wiedzy, ćwiczenia umiejętności w sytuacjach kontaktu ze środowiskiem, tym bardziej że konieczne jest przeciwdziałanie „zespółowi deficytu natury”¹⁰ i dostrzeganie wielorakich właściwości środowiska (regenerujących, terapeutycznych, inspirujących wyobraźnię i twórczość...)”¹¹. Edukacja środowiskowa – według Ewy Korczak – ma mieć charakter holistyczny i wszechstronnie rozwijać osobowość uczniów, kształtować ich kompetencje środowiskowe, w tym poczucie więzi emocjonalnej ze środowiskiem, wyzwalające potrzebę jego ochrony”¹².

⁸ Ibidem, s. 5–6.

⁹ D. Cichy: *Ewaluacja zmian w edukacji środowiskowej wprowadzonych reformą szkolną*. W: *Edukacja środowiskowa. Założenia i rzeczywistość po reformie szkolnej / Environmental Education. Its Principles and Reality after the School Reform*. Red. D. Cichy. [Zeszyty Naukowe – Polska Akademia Nauk. Komitet Naukowy przy Prezydium PAN „Człowiek i Środowisko”, 31]. Warszawa: Polska Akademia Nauk, Komitet „Człowiek i Środowisko” przy Prezydium PAN, 2002, s. 19.

¹⁰ Por. R. Louv: *Ostatnie dziecko lasu*. Warszawa: Mamania, Grupa Wydawnicza Relacja, 2016, s. 125 i nast.

¹¹ Ibidem.

¹² E. Korczak: *Edukacja środowiskowa w klasach 1–3 szkoły podstawowej*. W: *Nasze środowisko – jak w nim żyć. Podstawy teoretyczne edukacji ekologicznej ucz-*

Kompetencja może być rozpatrywana w ujęciu behawiorystycznym i transgresyjnym. „Kompetencja to dyspozycja do instrumentalnego działania, związana z wiedzą, umiejętnościami, motywacją do działania oraz przekonaniem podmiotu o posiadaniu owej dyspozycji. Przejawia się na poziomie zachowania podmiotu i obejmuje te aspekty zachowania, które ujawniają się w określonej sytuacji i poddają się zewnętrznej obserwacji, umożliwiającą ocenę poziomu kompetencji”¹³. Takie ujęcie kompetencji wyklucza zdolność krytycznego myślenia i zdolność podmiotu do zmiany wzorców wykonywania działań¹⁴. „Kompetencja jako transgresyjny potencjał podmiotu oznacza głęboką strukturę poznawczą, integrującą funkcjonujące w jej ramach elementy oraz równoważącą relacje człowieka ze światem. [...] Kompetencja jest głęboko zinterioryzowaną strukturą poznawczą, tkwiącą u podstaw zachowań oraz dyspozycji podmiotu [...] i ma wymiar adaptacyjny”¹⁵. Według Astrid Męczkowskiej, „wiedza i umiejętności przyjmują charakter narzędzi umożliwiających jej [wiedzy – A.B.] dalsze kreowanie przez podmiot na drodze twórczego konstruowania własnych struktur poznawczych oraz dyspozycji do działania. Samodzielne przetwarzanie przez podmiot wiedzy oraz zastanych wzorców działania i myślenia prowadzi do uzyskania kompetencji, rozumianej jako zdolność do takich form angażowania się podmiotu w świat zjawisk społecznych, które obejmują aspekt jego kreacji przez podmiot [...]. W istotę kompetencji wpisana zostaje nie tylko zdolność do transgresyjnego działania, lecz także zdolność do ciągłej reorganizacji struktury kompetencji, co oznacza, iż nabywanie kompetencji nigdy nie przyjmuje charakteru procesu zamkniętego”¹⁶. W *Małym leksykonie pedagoga wczesnoszkolnego* podkreślono, że „na poziomie edukacji wczesnoszkolnej kompetencje ucznia to umiejętności osiągnięte przez różnorodne ćwiczenia, nabywanie doświadczeń podbudowanych przekonaniem, pewnością opartą na refleksji. Kompetencje powstają w wyniku zintegrowania umiejętności opanowanych sprawnie i świadomie tak, by w sposób swobodny, refleksyjny i odpowiedzialny podejmować działania”¹⁷.

niów klas 1–3 szkoły podstawowej. Red. J. G z y ł et al. Katowice: Instytut Ekologii Terenów Przemysłowych, 1996, s. 13.

¹³ A. M ę c z k o w s k a: *Kompetencja*. W: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*. T. 2. Red. T. P i ł c h. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”, 2003, s. 694.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Ibidem, s. 695.

¹⁶ Ibidem, s. 696.

¹⁷ E. Z y z i k: *Kompetencja*. W: *Mały leksykon pedagoga wczesnoszkolnego*. Red. J. K a r b o w n i c z e k. Warszawa: Instytut Wydawniczy Erica, 2014, s. 135.

W toku edukacji środowiskowej w klasach początkowych – zdaniem E. Korczak – należy u uczniów kształtować następujące kompetencje:

- a) **kompetencje wartościowania estetycznego, etycznego** – rozwijane w trakcie przeżywania i wartościowania elementów środowiska oraz wyrażania swych przeżyć przez różne formy ekspresji (na przykład wiersz, rysunek, opowiadanie, gra na instrumentach muzycznych) z równoczesnym uwzględnieniem tzw. wartości ekologicznych oraz umiejętności rozpoznawania piękna i degradacji środowiska;
- b) **kompetencje komunikacyjne i negocjowania** – rozwijane w czasie komunikowania swych sądów (opinii środowiskowych), współpracy, negocjacji, porozumiewania się z innymi (poprzez rozwiązywanie problemów środowiskowych, wywiady, wspólne zadania itp.);
- c) **kompetencje decyzyjne** – kształtowane podczas podejmowania decyzji (na przykład decydowania, co poznawać, w jak sposób, jakie działanie podjąć na rzecz środowiska, w jaki sposób zrealizować cel, jakimi środkami itp.);
- d) **kompetencje postulacyjne** – rozwijane dzięki akceptacji celu działania (zarówno poznawczego, jak i praktycznego) zaproponowanego uczniom przez nauczyciela oraz pobudzania ich do samodzielnego formułowania celów;
- e) **kompetencje organizowania i planowania działań** – stymulują one współudział w planowaniu i organizowaniu działania (zarówno poznawczego, jak i praktycznego);
- f) **kompetencje intelektualne** – kształtowane w trakcie zdobywania wiedzy o środowisku (głównie w środowisku społeczno-przyrodniczym) między innymi przez obserwację, badanie, eksperymentowanie, rozwiązywanie problemów oraz korzystanie z różnych źródeł informacji, książek, encyklopedii, filmów, programów TV, programów komputerowych itp.);
- g) **kompetencje wolicjonalne i sprawcze** – doskonalone w toku podejmowania działań prośrodowiskowych;
- h) **kompetencje samokontrolne** – rozwijane podczas kontrolowania przebiegu i skutków własnych działań w środowisku i na rzecz środowiska, a także przebiegu i skutków własnych działań poznawczych;
- i) **kompetencje korekcyjne** – rozwijane podczas podejmowania działań korekcyjnych w sytuacjach wymagających wprowadzenia korekty¹⁸.

¹⁸ E. Korczak: *Psychopedagogiczne podstawy edukacji dzieci 7-10-letnich do odpowiedzialnego działania w środowisku oraz na rzecz ochrony środowiska*. W: *Nasze środowisko – jak w nim żyć...*, s. 30–31.

Podstawa programowa kształcenia ogólnego wskazuje także, iż „duże znaczenie dla rozwoju młodego człowieka oraz jego sukcesów w dorosłym życiu ma nabywanie kompetencji społecznych takich jak komunikacja i współpraca w grupie, [...] udział w projektach zespołowych lub indywidualnych oraz organizacja i zarządzanie projektami”¹⁹, a wśród ogólnych celów kształcenia dla szkoły podstawowej wymieniane jest „rozwijanie kompetencji, takich jak: kreatywność, innowacyjność i przedsiębiorczość”²⁰. Wspomniane kompetencje należą do tzw. miękkich (*soft skills*), określanych także jako: „umiejętności psychospołeczne, kompetencje interpersonalne, społeczne, zdolności interpersonalne czy też inteligencja emocjonalna”²¹, i mogą mieć wymiar osobisty oraz interpersonalny (społeczny). Kompetencje te mają naturę kontekstową, mogą się rozwijać i rozbudowywać²². Wśród kompetencji interpersonalnych wymieniane są: dokładność, cierpliwość, gotowość do nauki, inicjatywa, samodzielność, komunikatywność, kreatywność, odporność na stres, umiejętność pracy w zespole, elastyczność, asertywność, zdolności perswazyjne, umiejętność budowania relacji, kontrola emocjonalna, umiejętności negocjacyjne czy aktywne słuchanie i pewność siebie²³.

Kształtowanie kompetencji uczniów klas początkowych wymaga wielu różnorodnych działań edukacyjnych, umożliwienia dzieciom aktywności intelektualnej (poznawanie siebie i świata), emocjonalnej (przeżywanie wartości) i praktycznej (zmienianie rzeczywistości) w różnych środowiskach²⁴, a proces ich tworzenia jest długotrwały. Jednym z wartościowych sposobów kształtowania kompetencji środowiskowych uczniów młodszych może być wyjazd na zieloną szkołę.

¹⁹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej. Dz.U. 2017, poz. 356, załącznik 2, s. 14.

²⁰ Ibidem, s. 11.

²¹ *Planeta rozwoju osobistego*. http://pwszzamosc.pl/data/file_attachment/165-2849-planeta.pdf [8.08.2017].

²² Ibidem.

²³ Na przykład wymieniane: *Planeta rozwoju osobistego...*

²⁴ E. Szadzińska: *Uczeń w edukacji dla zrównoważonego rozwoju*. W: *Dydaktyczne „tropy” zrównoważonego rozwoju w edukacji*. Red. E. Szadzińska. Kraków: Impuls, 2013, s. 49.

Zielona szkoła w praktyce edukacyjnej

Idea organizacji wyjazdów na zieloną szkołę jako formy zajęć turystycznych i krajoznawczych współczesnej szkoły pojawiła się w 1997 roku²⁵. Sposób organizacji wyjazdów uczniów na zielone szkoły normuje rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 8 listopada 2001 roku w sprawie warunków i sposobu organizowania przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki publiczne krajoznawstwa i turystyki²⁶, w którym wymienione zostały między innymi cele krajoznawstwa i turystyki szkolnej: „1) poznawanie kraju, jego środowiska przyrodniczego, tradycji, zabytków kultury i historii, [...], 3) poszerzanie wiedzy z różnych dziedzin życia społecznego, gospodarczego i kulturalnego, [...] 5) upowszechnianie wśród dzieci i młodzieży zasad ochrony środowiska naturalnego oraz umiejętności korzystania z zasobów przyrody, 6) podnoszenie sprawności fizycznej, 7) popraw[a] stanu zdrowia dzieci i młodzieży pochodzących z terenów zagrożonych ekologicznie, 8) upowszechnianie form aktywnego wypoczynku, [...] 10) poznawanie zasad bezpiecznego zachowania się w różnych sytuacjach”²⁷. Zajęcia turystyczne i krajoznawcze, organizowane w ramach zajęć lekcyjnych, pozalekcyjnych i pozaszkolnych, mogą przybierać następujące formy: wycieczek przedmiotowych (w których trakcie możliwe jest rozszerzanie i uzupełnianie obowiązującego programu nauczania danego przedmiotu lub przedmiotów pokrewnych), wycieczek krajoznawczo-turystycznych (niewymagających od uczestników przygotowania kondycyjnego i umiejętności specjalistycznych), imprez krajoznawczo-turystycznych (biwaki, konkursy, turnieje), imprez turystyki kwalifikowanej i obozów wędrownych (w których udział wymaga od uczestników przygotowania kondycyjnego i umiejętności specjalistycznych, na przykład posługiwanie się sprzętem specjalistycznym) oraz imprez wyjazdowych, związanych z realizacją programu nauczania, takich jak: zielone szkoły, szkoły zimowe, szkoły ekologiczne²⁸.

²⁵ Zarządzenie Nr 18 Ministra Edukacji Narodowej z dnia 29 września 1997 r. w sprawie zasad i warunków organizowania przez szkoły i placówki publiczne krajoznawstwa i turystyki. Dz.Urz. MEN 1997, nr 9, poz. 40.

²⁶ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 8 listopada 2001 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki krajoznawstwa i turystyki. Dz.U. 2001, nr 135, poz. 1516.

²⁷ Ibidem, s. 1.

²⁸ Ibidem.

Już w ustawie o systemie oświaty z dnia 7 września 1991 roku stwierdzono, że szkoła ma zapewnić między innymi „upowszechnianie wśród dzieci i młodzieży wiedzy o zasadach zrównoważonego rozwoju oraz kształtowanie postaw sprzyjających jego wdrażaniu w skali lokalnej, krajowej i globalnej; [...] warunki do rozwoju zainteresowań i uzdolnień uczniów przez organizowanie zajęć pozalekcyjnych i pozaszkolnych oraz kształtowanie aktywności społecznej i umiejętności spędzania czasu wolnego”²⁹. Jak podaje Małgorzata Drogosz, „Zielone szkoły stanowią pewnego rodzaju antidotum na niedogodne warunki kształcenia w wielu szkołach. Zaczynają być lekarstwem na przemęczenie psychiczne, spowodowane rytmem życia szkolnego, odbiegającym coraz bardziej od właściwych dla młodego organizmu warunków”³⁰. Ze względu na specyfikę metod i form pracy wykorzystywanych w zielonych szkołach mogą spełniać one następujące funkcje:

- a) kształtujące;
- b) opiekuńczo-wychowawcze;
- c) wypoczynkowe;
- d) zdrowotne³¹.

Zdaniem Elżbiety Buchcic, „zielone szkoły ze względu na ogromną rolę, jaką odgrywają w procesie nauczania, powinny stać się integralnym elementem działalności dydaktyczno-wychowawczej każdej nowoczesnej szkoły. Taka odmienność sytuacji nauczania pozwala kształtować proekologiczne postawy uczniów, a nauczycielom stwarza szansę lepszego poznania swoich wychowanków zarówno podczas prowadzonych zajęć, jak i w czasie wolnym”³².

Wielokierunkowa aktywność dziecka, atrakcyjny sposób spędzania czasu, odkrywanie nowych miejsc, poznawanie dorobku kultury, tradycji, techniki w bezpośrednim kontakcie ze światem przyrody pobudzają motywację dziecka, ukierunkowują jego postrzeżenia, umożliwiają nauczycielowi zastosowanie różnorodnych strategii uczenia się, pozwalają na działania indywidualne i we współpracy, a więc stwarzają dogodne warunki kształtowania wszechstronnie rozwiniętej osobowości dziecka. „Zielone szkoły – zdaniem M. Drogosz – są szansą na rzeczy-

²⁹ Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 4 grudnia 2015 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o systemie oświaty. Dz.U. 2015, poz. 2156, s. 2.

³⁰ M. Drogosz: *Krajoznawstwo i turystyka w szkołach i placówkach oświatowych. Poradnik dla dyrektorów i kadry pedagogicznej*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2009, s. 149.

³¹ Ibidem.

³² E. Buchcic: *Edukacja przyrodnicza w „zielonych szkołach” możliwością podwyższania skuteczności w nauczaniu-uczeniu się*. „Rocznik Świętokrzyski” Seria B – Nauki Przyrodnicze 2009, nr 30, s. 1-2.

wiste ukierunkowanie oddziaływań dydaktyczno-wychowawczych na ucznia. Poprzez zniesienie barier oddzielających myślenie od działania i nauczanie od wychowania, stwarzają warunki do holistycznego podejścia do kształcenia”³³.

Zajęcia dydaktyczno-wychowawcze w trakcie pobytu w zielonej szkole można podzielić na cztery grupy:

- a) edukacyjne;
- b) rekreacyjno-sportowe;
- c) krajoznawczo-turystyczne;
- d) promujące zdrowy styl życia³⁴.

E. Buchcic stwierdza, że „zajęcia w zielonych szkołach prowadzą do syntezy wiedzy interdyscyplinarnej:

- a) pozwalają na analizę problematyki z różnych punktów widzenia,
- b) umożliwiają poznanie środowiska w jego jedności i złożoności poprzez prowadzone obserwacje, doświadczenia, badania i zajęcia zintegrowane,
- c) rozwijają zainteresowania własnym regionem, krajem,
- d) wytwarzają u uczniów poczucie odpowiedzialności za najbliższe otoczenie,
- e) kształtują wrażliwość i pożądane postawy proekologiczne,
- f) ukazują zagrożenia wynikające z nieracjonalnej działalności człowieka”³⁵.

W dalszej części artykułu zostaną przedstawione i przeanalizowane możliwości wykorzystania pobytu uczniów młodszych klas szkoły podstawowej w zielonej szkole w kształtowaniu kompetencji środowiskowych.

Wyjazd na zieloną szkołę a możliwe osiągnięcia dziecka

Zdaniem M. Drogosz, „zielone szkoły w swym programie zakładają, że uczeń poprawi swój stan zdrowia i ogólną sprawność fizyczną, a bezpośredni kontakt z przyrodą będzie najskuteczniejszym sposobem kształtowania świadomego stosunku do środowiska przyrodniczego i aktywnych postaw wobec jego ochrony”³⁶.

³³ M. Drogosz: *Krajoznawstwo i turystyka w szkołach i placówkach oświatowych...*, s. 150.

³⁴ E. Buchcic: *Edukacja przyrodnicza w „zielonych szkołach”...*, s. 2.

³⁵ Ibidem, s. 3.

³⁶ M. Drogosz: *Krajoznawstwo i turystyka w szkołach i placówkach oświatowych...*, s. 150.

Poznanie otoczenia przyrodniczego i społecznego przez uczniów w młodszej wieku szkolnym, odbywające się w naturalnym środowisku, rozbudza ciekawość badawczą i dostarcza wielozmysłowych wrażeń: nie tylko wzrokowych, lecz także słuchowych (dzieci poznają na przykład: odgłosy zwierząt – odgłosy te można połączyć z obserwacją zachowania zwierząt; dźwięki świata przyrody – szum fal, odgłosy wiatru w lesie czy na łące, dźwięk uderzania kropli deszczu o różne rodzaje podłoża), zapachowych (na przykład zapach mokrej ściółki czy piasku, woń kwiatów czy liści), dotykowych (na przykład faktura kory drzew, różnorodne wrażenia gromadzone za pomocą dotyku skał, mchu, igliwia dłonią i stopą) czy smakowych (na przykład smak potraw regionalnych). Często niemożliwe jest doznanie takich wrażeń w klasie szkolnej. Poznanie polisensoryczne, umożliwiające zebranie wielorakich danych, w indywidualnym tempie, stosownym dla każdego dziecka, wiąże się z wyjątkowymi przeżyciami egzystencjalnymi, będącymi podstawą rozwijania ciekawości poznawczej³⁷. Dziecko poprzez różne strategie uczenia się: doświadczenie zjawisk pogodowych, obserwację naturalnych okazów (w rzeczywistych barwach, wielkościach, relacjach z innymi obiektami), uczestniczenie w grach i zajęciach terenowych, rozwiązywanie problemu czy udział w planowaniu i organizacji projektów, eksperymentowanie, zabawy badawcze w terenie, odwiedzanie wystaw i interaktywnych ekspozycji muzealnych, czytanie objaśnień na tablicach informacyjnych, poznanie piktogramów i znaków umownych, przeprowadzanie wywiadów na przykład z regionalnymi rzemieślnikami, słuchanie opowieści przewodnika, korzystanie z mapy i planu – z jednej strony poznaje różne źródła wiedzy i uczy się z nich korzystać, a z drugiej kształci kompetencje intelektualne: odkrywanie informacji, samodzielne korzystanie z różnych źródeł wiedzy, stosowanie najbardziej odpowiedniej strategii i różnorodnych sposobów uczenia się, doskonalenie operacji umysłowych (na przykład analiza, synteza, porównywanie, wnioskowanie, abstrahowanie, uogólnianie, ustalanie przyczyn i skutków). Nośna nowatorska koncepcja *outdoor education*, popularnego sposobu uczenia się w krajach skandynawskich, akcentuje znaczenie doświadczenia i działania³⁸. Oparta jest na Deweyowskich założeniach procesu edukacji, w którym „gram doświadczenia więcej waży niż tona wiedzy

³⁷ Por. M. Sawicki: *Edukacja środowiskowa w klasach I-III szkoły podstawowej...*, s. 35.

³⁸ A. Suska, M. Stolarczyk: *Outdoor education jako innowacyjne podejście w edukacji przyrodniczo-ekologicznej*. „Nauczanie Początkowe” 2016/2017, nr 4, s. 23.

teoretycznej”³⁹. Takie możliwości stwarza właśnie dobrze przygotowany pobyt dzieci w zielonej szkole.

W trakcie eksplorowania otoczenia możliwe jest rozwijanie inteligencji wielorakich⁴⁰ w naturalnych sytuacjach problemowych, inspirowanych do prowadzenia spontanicznych rozmów i dyskusji, wymiany poglądów, proponowania rozwiązań, negocjowania wyborów. Sytuacje takie – zdaniem Ewy Żmijewskiej – „stwarzają okazje do podejmowania i powtarzania czynności badawczych dotyczących pojęć, zdarzeń, teorii; zapewniają możliwość ujawniania własnych doświadczeń, opinii i sądów; tworzą warunki do wykorzystywania osobistej wiedzy i doświadczenia; dają okazję do myślenia hipotetycznego; wymagają twórczego zaangażowania i współpracy, wykorzystują możliwie wszystkie kanały odbioru informacji”⁴¹. Dzięki temu rozwijane są dziecięce kompetencje komunikacyjne i negocjowania, organizowania i planowania działań, umiejętności podejmowania decyzji czy samokontroli.

Wyjazd na zieloną szkołę poza obszar zamieszkania, w inny zakątek kraju umożliwia dziecku poznawanie **środowiska przyrodniczego** – roślin, zwierząt, ich środowisk życia, elementów przyrody nieożywionej; jest to szczególnie cenne, jeśli dane elementy środowiska nie występują w miejscu zamieszkania dziecka. Odwiedzając rezerваты przyrody czy parki narodowe, zapoznając się z pomnikami przyrody i pięknem krajobrazów, dzieci będą kształtowały kompetencje wartościowania estetycznego i etycznego, wolicjonalne i sprawcze czy kompetencje samokontroli własnych zachowań wobec przyrody. Poznając **środowisko społeczne** regionu, jego folklor, tradycje, strój regionalny, gwarę, przyspiewki, zawody związane z regionem czy rzemiosło i architekturę, rozwijamy umiejętność poszanowania wartości i tradycji regionalnych i narodowych. W czasie spotkań z twórcami regionalnymi czy przedstawicielami zawodów nieobecnych w regionie zamieszkania dzieci (tj. rybaków, pasterzy, bursztyniarzy, koronkarki, wikliniarzy) dziecko rozwija swoją wiedzę dotyczącą zawodów, wykorzystywanych narzędzi i materiałów, znaczenia pracy, a także kompetencje komunikacyjne, wolicjonalne i sprawcze, nabywa szacunku dla pracy ludzi w różnych zawodach. Poznawanie **otoczenia materialnego i technicznego** w całym jego bogactwie i różnorodności – chodzi

³⁹ J. D e w e y: *Demokracja i wychowanie. Wprowadzenie do filozofii wychowania*. Przetłum. Z. Doroszowa. Wstępem opatrzył B. Suchodolski. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, 1972, s. 199.

⁴⁰ M. Z a t o r s k a, A. K o p i k: *Wielorakie podróże – edukacja dla dziecka*. Kraków: Bliżej Przedszkola, 2014, s. 17–18.

⁴¹ E. Ż m i j e w s k a: *Edukacja międzykulturowa w zielonej szkole*. „Życie Szkoły” 2008, nr 6, s. 13.

o charakterystyczną dla regionu architekturę, stocznię i port, falochrony, molo, śluzy i kanały, wiatraki, schronisko, kolejkę linową, tor saneczkowy, wyciąg narciarski czy domki kampingowe – pozwala na poznanie i utrwalenie pojęć, ponadto doskonalenie umiejętności rozróżniania specyficznych cech krajobrazów, opanowanie kompetencji wartościowania estetycznego i etycznego. Odkrywając potrawy regionalne, oryginalność wyrobów rękodzielniczych czy specyficznych dla odwiedzanego miejsca środków transportu (na przykład bryczka, kolejka wąskotorowa, statek wycieczkowy, łódzie i kutry, motorówki, jachty), dziecko rozwija umiejętność dostrzegania odrębności i specyfiki regionu, a także poznaje piękno i różnorodność otoczenia. Zajęciom terenowym, grom na świeżym powietrzu, spacerom i wycieczkom, imprezom sportowym czy spotkaniom przy ognisku towarzyszy poznawanie **środowiska fizycznego** – dzieci poznają zjawiska pogodowe (bryza, halny, burza, grad, szreń) czy podstawowe prawa fizyczne związane na przykład z powstawaniem lawin i fal; przekazywanie wiedzy dopełnione jest wprowadzaniem zasad bezpieczeństwa zachowania się w zaistniałych warunkach. Dzięki temu możliwe jest kształtowanie kompetencji decyzyjnych, samokontrolnych czy korekcyjnych. Podróżując po różnych częściach kraju, dzieci poznają krajobrazy i ich elementy, formy terenu i nazwy geograficzne oraz strukturę administracyjną, wypróbowują różne sposoby podróżowania, a więc zapoznają się ze **środowiskiem geograficznym**. Podczas planowania wyjazdu, wycieczek w sposób naturalny uczniowie ćwiczą korzystanie z atlasów, map i planów, wyszukiwanie informacji o atrakcjach turystycznych okolicy (przewodniki turystyczne, źródła internetowe), przygotowują plan podróży, dobierają sposoby przemieszczania się, korzystają z rozkładów jazdy. Wycieczki i spacer po okolicy stwarzają także okazję do rozwijania orientacji w terenie, wyznaczania kierunków za pomocą kompasu czy obserwacji zjawisk przyrody (obecność mchu na pniach, obserwacja kształtu korony drzewa, kopca mrowiska), poznawania skał i minerałów, rozróżniania zbiorników wodnych czy analizy prawidłowego i niewłaściwego wykorzystania zasobów przyrody przez człowieka. Obok zdobywania umiejętności praktycznych (na przykład budowa szafasu czy konstrukcja latawca⁴², rozpalanie ogniska), kształtowania umiejętności obserwacji uczniowie doskonalą także kompetencje intelektualne, wolicjonalne, decyzyjne, organizowania i planowania działań. Dzieci odwiedzają skanseny i muzea, poznają najważniejsze zabytki i miejsca wydarzeń historycznych, obserwują dawniej wykorzystywane sprzęty i narzędzia, zapoznają się z legendami i biografia-

⁴² Por. M. Musioł: *Edukacja techniczna w klasach 1–3*. Katowice: AMgraf, 2011.

mi ważnych postaci, co stanowi okazję do zaznajomienia się w sposób epizodyczny z przeszłością miejscowości czy regionu. Treści historyczne, zwykle połączone ze społecznymi czy z geograficznymi, pociągają „wyobraźnię i fantazję dziecka swoją innością i niezwykłością”⁴³, pozwalają na rozwijanie kompetencji wartościowania czy wolicjonalnych.

Organizacja wyjazdu na zieloną szkołę wymaga przygotowania planu działań uwzględniających wszystkie obszary aktywności dziecka, któremu trzeba pozwolić na samodzielne tworzenie i odkrywanie⁴⁴. Dla wielu dzieci w młodszym wieku szkolnym wyjazd na zieloną szkołę jest często pierwszym samodzielnym pobytem bez rodziców czy innych członków rodziny, ale jednak ze znanymi sobie osobami (wychowawcą, klasowymi koleżankami i kolegami). Ta nowa sytuacja pozwala dziecku na **wypróbowanie własnych umiejętności życiowych** (gospodarowanie pieniędzmi, podejmowanie decyzji, utrzymanie porządku we własnych rzeczach, pranie odzieży, pilnowanie własnych rzeczy) czy **radzenie sobie w sytuacji rozłąki z bliskimi, z tęsknotą** oraz **ćwiczenie umiejętności radzenia sobie w sytuacjach trudnych** (zgubienie się, zmęczenie, rozłąka z bliskimi), co rozwija kompetencje kontroli emocjonalnej, pewności siebie, radzenia sobie ze stresem i z problemami.

Ustalone przez wychowawcę zasady obowiązujące uczestników zielonej szkoły powinny być komunikatywnie przedstawione, stale przypominane i egzekwowane od wszystkich⁴⁵. Dzięki takim zasadom dzieci będą rozwijały **odpowiedzialność za siebie i innych**, **ćwiczyły podporządkowanie się regulaminom, zasadom, rytmowi dnia czy poleceniom** związanym z zachowaniem odpowiednim do **miejsca i sytuacji** (skansen, katedra, fokarium, baczówka, elektrownia wodna, statek wycieczkowy, szlak górski); będą rozwijały umiejętność stosownego do pogody, sytuacji i wykonywanych czynności ubierania się, akceptowania planu działania wybranego przez większość, przestrzegania ustaleń związanych ze wspólnym zamieszkaniem czy pory spożywania i rodzaju posiłków. Kompetencje te wiążą się z otwartością na uczenie się, ze zdolnościami perswazyjnymi, współpracą z innymi.

Wielość i różnorodność zajęć podczas wyjazdu na zieloną szkołę – na przykład zwiady i gry terenowe, wycieczki, zawody sportowe, konkursy plastyczne, muzyczne czy teatralne, zajęcia literackie, obserwacje, wizyty w muzeach, ogrodach botanicznych i zoologicznych,

⁴³ G. Ku fit: *Kształtowanie wyobrażeń i pojęć historycznych u uczniów klas początkowych*. Wyd. 2. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 1990, s. 21.

⁴⁴ B. Lisowska: *Zielone szkoły. Programy i scenariusze zajęć wyjazdów śródrocznych*. Kraków: Impuls, 1999, s. 9.

⁴⁵ Ibidem, s. 24–27.

majsterkowanie, spotkania przy ognisku – pozwala rozwijać rozmaite zainteresowania i umiejętności uczniów, pomaga im odkryć nowe możliwości działania, podejmować **współpracę przy organizowaniu zajęć dla grupy, współdziałać w wykonywaniu grupowych zadań** czy też wypracowywać wspólne stanowisko w toku dyskusji i **negocjacji, życzliwie wspierać innych w trakcie rozwiązywania problemu**. Wielorakie czynności proponowane uczniom do wykonania (**taniec, podchody, spacer, marszobieg, pływ, zjeżdżanie na sankach, nartach, jazda na łyżwach, konstruowanie totemów, tworzenie zielników, wykonywanie zdjęć interesujących obiektów itp.**), ale także wspólne zamieszkiwanie w pokoju, konieczność dbania o porządek w nim, dbałość o przedmioty własne i wspólne pozwala dzieciom **poznać te cechy rówieśników**, które wcześniej były nieujawnione, oraz **uczyć się wzajemnie przez naśladownictwo**. W ten sposób rozwijane są kompetencje miękkie: umiejętność nawiązywania kontaktów i współpracy w zespole, zdolność do komunikowania własnych oczekiwań i sądów, elastyczność i asertywność, kreatywność i inicjatywa w działaniu, umiejętność wywierania wpływu i przewodzenia innym, a także budowania przyjaznych relacji.

„Wycieczki, zielone i białe szkoły wspomagają kształcenie i wychowanie domowe i szkolne, są doskonałym środkiem dydaktycznym. [...] są doskonałą szkołą życia, rozwijają samodzielność i aktywność, wyzwalają inicjatywę, uczą współpracy w grupie, pozwalają na bliższe poznanie koleżanek i kolegów, nawiązanie relacji przyjacielskich, a nawet pierwszych sympatii... Zachęcają do aktywnego uczestnictwa w życiu kulturalnym i społecznym”⁴⁶. Organizacja zajęć podczas zielonej szkoły uczy dzieci także dbania o zdrowie i bezpieczeństwo własne i innych w różnych sytuacjach, a uczestnictwo w urozmaiconych zajęciach i działaniach może być dla dziecka przykładem sposobu spędzania wolnego czasu i służyć rozwijaniu zainteresowań⁴⁷.

Podsumowanie i wnioski

Wiedza o środowisku życia i umiejętności dzieci w młodszym wieku szkolnym są kształtowane zarówno w trakcie zajęć w szkole, udziału w życiu rodziny, lokalnej społeczności, jak i podczas codziennych kontaktów ze światem przyrody ożywionej i nieożywionej, wizyt w muzeach, skansenach czy innych instytucjach kultury, podczas zajęć pozaszkolnych. Codzienne obowiązki dziecka, organizacja życia rodzi-

⁴⁶ J. Winiarski: *Wycieczki szkolne*. „Wychowawca” 2016, nr 4.

⁴⁷ Por. E. Buchcic: *Edukacja przyrodnicza w „zielonych szkołach”...*, s. 4.

ny czy miejsce zamieszkania determinują sposób spędzania przez dziecko wolnego czasu, rozwój zainteresowań czy możliwość korzystania z oferty zajęć pozaszkolnych, kontakt z otoczeniem przyrodniczym. Rozwój techniki i gospodarki, łatwy i wieloraki dostęp do środków przekazu, konsumpcyjny model życia, podporządkowanie przyrody nauce i technice powodują oderwanie od środowiska przyrodniczego, brak chęci jego poznania i w efekcie brak poszanowania wartości natury⁴⁸. Jak pisze Lubomira Domka, „człowiek coraz bardziej odgradza się od swego naturalnego środowiska, co przyczynia się do narastającego stopienia potrzebnej mu wrażliwości ekologicznej, zmniejszenia poczucia odpowiedzialności za skutki wykorzystywania środków technicznych, sprzyja rozwojowi niszczycielskich technologii, umacnianiu instrumentalnego stosunku do przyrody”⁴⁹. Daniel Goleman wskazuje, że „dzisiejsze zagrożenia wymagają, byśmy wytworzyli w sobie nową wrażliwość, zdolność rozpoznawania ukrytej sieci związków między ludzką działalnością a naturalnymi ekosystemami”⁵⁰ – nazywa tę wrażliwość inteligencją ekologiczną⁵¹ i twierdzi, że łączy ona „umiejętności poznawcze z empatią dla wszelkiego życia. Tak jak inteligencje społeczna i emocjonalna zasadzają się na zdolności patrzenia z punktu widzenia innych osób, współodczuwania z nimi i okazywania im zainteresowania i troski, tak inteligencja ekologiczna rozszerza te predyspozycje na wszystkie naturalne ekosystemy”⁵².

„Edukacja przedszkolna i szkolna obok wychowania wyniesionego z domu stanowić powinna podstawowy czynnik kształtowania postaw proekologicznych. Obecnie, w obliczu kurczących się bezpośrednich przeżyć związanych z przyrodą, dzieci potrzebują impulsów, aby wykształcić w sobie pozytywny stosunek do przyrody i otoczenia. Niestety coraz mniej nauczycieli podejmuje trud, a nawet ryzyko organizacji i prowadzenia zajęć w terenie. W przyrodzie i poprzez przyrodę człowiek nabywa wiedzy, doskonali umiejętności oraz poznaje świat wartości, bez których jego rozwój byłby niepełny”⁵³. W jakimś stop-

⁴⁸ A. Kalinowska et al.: *Od edukacji do świadomości ekologicznej*. [Podstawy Ochrony Środowiska, 5]. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 1995; L. Domka: *Dialog z przyrodą w edukacji dla ekorozwoju*. Warszawa-Poznań: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2001.

⁴⁹ L. Domka: *Dialog z przyrodą w edukacji dla ekorozwoju...*, s. 43.

⁵⁰ D. Goleman: *Inteligencja ekologiczna. Jak wiedza o ukrytych oddziaływaniach tego, co kupujemy, może wszystko zmienić*. Przeł. A. Janowski. Poznań: Dom Wydawniczy „Rebis”, 2009, s. 44.

⁵¹ Ibidem.

⁵² Ibidem, s. 45–46.

⁵³ T. Parczewska: *Kompetencje przyrodnicze uczniów kończących edukację wczesnoszkolną*. W: *Efektywność edukacji wczesnoszkolnej. Wybrane aspekty*. Red.

niu deficyt bezpośredniego kontaktu ze światem przyrody może zostać obniżony podczas zajęć zielonej szkoły, szkoda tylko, iż wyjazdy te dotyczą zwykle jednego rocznika (klasy III szkoły podstawowej), a wyjazd trwa kilkanaście dni. Jak pokazują zebrane dane, z roku na rok spada także liczba dzieci uczestniczących w zajęciach zielonej szkoły⁵⁴. Coraz częściej też zasadność organizacji wyjazdu na zieloną szkołę dla uczniów klas początkowych bywa dyskutowana⁵⁵.

Dzieci w młodszym wieku szkolnym cechują się naturalną ciekawością poznawczą, a atrakcyjne zajęcia podczas zielonej szkoły, angażujące intelektualnie i emocjonalnie, pobudzające do różnorodnych działań, sprzyjają powstaniu doświadczeń egzystencjalnych i będą decydować o efektywności poznawania otaczającej rzeczywistości. Jak stwierdza E. Buchcic, „zajęcia w zielonych szkołach mają pomóc wykreować ludzi odpowiedzialnych, gotowych do podejmowania nowych zadań, elastycznie dostosowujących się do warunków, w jakich mają działać, samodzielnych, ale równocześnie umiejących współpracować z innymi, zdolnych do racjonalnego, etycznego korzystania z zasobów przyrody i udogodnień technicznych, potrafiących pielęgnować zdrowie własne i innych”⁵⁶.

Niewątpliwe walory pobytu dzieci w młodszym wieku szkolnym w zielonej szkole⁵⁷ winny zachęcić nauczycieli i dyrektorów szkół, władze samorządowe, przedstawicieli różnych organizacji ekologicznych do organizowania tego typu aktywnego kontaktu uczniów z przyrodą.

T. P a r c z e w s k a. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu M. Curie-Skłodowskiej, 2016, s. 158.

⁵⁴ Zgodnie z informacją otrzymaną z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Katowicach, liczba uczniów objętych akcją „zielona szkoła” w województwie śląskim w poszczególnych latach była następująca (w nawiasach podano odsetek ogółu uczniów szkół podstawowych w województwie): 2011 rok – 21 267 uczniów (8,85%); 2012 rok – 19 406 uczniów (8,07%); 2013 rok – 19 152 uczniów (8,10%); 2014 rok – 19 481 uczniów (8,22%); 2015 rok – 15 164 uczniów (5,92%); 2016 rok – 14 588 uczniów (5,22%).

⁵⁵ Por. E. P a w ł a k: *Zielona szkoła – za czy przeciw*. „Życie Szkoły” 2008, nr 6, s. 5–9.

⁵⁶ E. B u c h c i c: *Edukacja przyrodnicza w „zielonych szkołach”...*, s. 3.

⁵⁷ Akcentowane między innymi w pracach: M. D r o g o s z: *Krajoznawstwo i turystyka w szkołach i placówkach oświatowych...*; A. W i t k o w s k a - T o m a s z e w s k a: *Jak przygotować zajęcia terenowe? Od założeń norweskich do polskiej praktyki szkolnej*. „Nauczanie Początkowe” 2016/2017, nr 4; L. D o m k a: *Dialog z przyrodą w edukacji dla ekorozwoju...*

Bibliografia

- Buchcic E.: Edukacja przyrodnicza w „zielonych szkołach” możliwością podwyższania skuteczności w nauczaniu-uczeniu się. „Rocznik Świętokrzyski” Seria B – Nauki Przyrodnicze 2009, nr 30.
- Cichy D.: Ewaluacja zmian w edukacji środowiskowej wprowadzonych reformą szkolną. W: *Edukacja środowiskowa. Założenia i rzeczywistość po reformie szkolnej / Environmental Education. Its Principles and Reality after the School Reform*. Red. D. Cichy. [Zeszyty Naukowe – Polska Akademia Nauk. Komitet Naukowy przy Prezydium PAN „Człowiek i Środowisko”, 31]. Warszawa: Polska Akademia Nauk, Komitet „Człowiek i Środowisko” przy Prezydium PAN, 2002.
- Dewey J.: *Demokracja i wychowanie. Wprowadzenie do filozofii wychowania*. Przetłum. Z. Doroszo. Wstępem opatrzył B. Suchodolski. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, 1972.
- Domka L.: *Dialog z naturą w edukacji dla ekorozwoju*. Warszawa-Poznań: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2001.
- Drogosz M.: *Krajoznawstwo i turystyka w szkołach i placówkach oświatowych. Poradnik dla dyrektorów i kadry pedagogicznej*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2009.
- Goleman D.: *Inteligencja ekologiczna. Jak wiedza o ukrytych oddziaływaniach tego, co kupujemy, może wszystko zmienić*. Przeł. A. Janowski. Poznań: Dom Wydawniczy „Rebis”, 2009.
- Kalinowska A. et al.: *Od edukacji do świadomości ekologicznej*. [Podstawy Ochrony Środowiska, 5]. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 1995.
- Korczak E.: *Edukacja środowiskowa w klasach 1-3 szkoły podstawowej*. W: *Nasze środowisko – jak w nim żyć. Podstawy teoretyczne edukacji ekologicznej uczniów klas 1-3 szkoły podstawowej*. Red. J. Gzyl et al. Katowice: Instytut Ekologii Terenów Uprzemysłowionych, 1996.
- Korczak E.: *Psychopedagogiczne podstawy edukacji dzieci 7-10-letnich do odpowiedzialnego działania w środowisku oraz na rzecz ochrony środowiska*. W: *Nasze środowisko – jak w nim żyć. Podstawy teoretyczne edukacji ekologicznej uczniów klas 1-3 szkoły podstawowej*. Red. J. Gzyl et al. Katowice: Instytut Ekologii Terenów Uprzemysłowionych, 1996.
- Kufit G.: *Kształtowanie wyobrażeń i pojęć historycznych u uczniów klas początkowych*. Wyd. 2. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 1990.
- Lisowska B.: *Zielone szkoły. Programy i scenariusze zajęć wyjazdów śródrocznych*. Kraków: Impuls, 1999.

- Louv R.: *Ostatnie dziecko lasu*. Warszawa: Mamania, Grupa Wydawnicza Relacja, 2016.
- Męczkowska A.: *Kompetencja*. W: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*. T. 2. Red. T. Pilch. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”, 2003.
- Musiół M.: *Edukacja techniczna w klasach 1-3*. Katowice: AMgraf, 2011.
- Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 4 grudnia 2015 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o systemie oświaty. Dz.U. 2015, poz. 2156.
- Parczewska T.: *Kompetencje przyrodnicze uczniów kończących edukację wczesnoszkolną*. W: *Efektywność edukacji wczesnoszkolnej. Wybrane aspekty*. Red. T. Parczewska. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu M. Curie-Skłodowskiej, 2016.
- Pawlak E.: *Zielona szkoła – za czy przeciw*. „Życie Szkoły” 2008, nr 6. *Planeta rozwoju osobistego*. http://pwsz zamosc.pl/data/file_attachment/165-2849-planeta.pdf [8.08.2017].
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 8 listopada 2001 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki krajoznawstwa i turystyki. Dz.U. 2001, nr 135, poz. 1516.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej. Dz.U. 2017, poz. 356.
- Sawicki M.: *Edukacja środowiskowa w klasach I-III szkoły podstawowej*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper, 1997.
- Suska A., Stolarczyk M.: *Outdoor education jako innowacyjne podejście w edukacji przyrodniczo-ekologicznej*. „Nauczanie Początkowe” 2016/2017, nr 4.
- Szadzińska E.: *Uczeń w edukacji dla zrównoważonego rozwoju*. W: *Dydaktyczne „tropy” zrównoważonego rozwoju w edukacji*. Red. E. Szadzińska. Kraków: Impuls, 2013.
- Winiarski J.: *Wycieczki szkolne*. „Wychowawca” 2016, nr 4.
- Witkowska-Tomaszewska A.: *Jak przygotować zajęcia terenowe? Od założeń norweskich do polskiej praktyki szkolnej*. „Nauczanie Początkowe” 2016/2017, nr 4.
- Zarządzenie Nr 18 Ministra Edukacji Narodowej z dnia 29 września 1997 r. w sprawie zasad i warunków organizowania przez szkoły

- i placówki publiczne krajoznawstwa i turystyki. Dz.Urz. MEN 1997, nr 9, poz. 40.
- Zatorska M., Kopik A.: *Wielorakie podróże – edukacja dla dziecka*. Kraków: Bliżej Przedszkola, 2014.
- Zioło I.: *Rozumienie zjawisk przyrodniczych*. „Życie Szkoły” 2006, nr 5.
- Zyzik E.: *Kompetencja*. W: *Mały leksykon pedagoga wczesnoszkolnego*. Red. J. Karbowiczek. Warszawa: Instytut Wydawniczy Erica, 2014.
- Żmijewska E.: *Edukacja międzykulturowa w zielonej szkole*. „Życie Szkoły” 2008, nr 6.

Alina Budniak

The Role of an Outdoor Education Camp in Developing Environmental Competencies of Students of Elementary Classes

Summary: One of the methods of cognising a broader natural environment, but also the method of developing other competencies (social, organisational, or cultural ones), is the *outdoor education camp*. During a longer stay, in a structured manner, children have the opportunity to learn the beauty of even the remotest parts of the country, the diversified landscapes, the history of the place, the characteristic ecosystems with their plants and animals, the architecture, the folklore and folk art of other regions of Poland, as well as to develop numerous different skills such as: cooperating and interacting with others, making use of different ways of studying, developing outdoor orientation, behaving properly in different places and situations, coping with emotions, being self-reliant, etc. This study presents the analysis of possibilities of making use of a stay of younger students at an outdoor education camp.

Key words: competencies of younger students, possibilities for developing environmental competencies, outdoor education camp

Alina Budniak

Grüne Schule als Methode der Entwicklung von Umweltkompetenzen bei den Schülern der Anfangsklassen

Zusammenfassung: Eine von den Methoden, wahre Natur kennenzulernen aber auch soziale, organisatorische und kulturelle Kompetenzen zu entwickeln ist der Aufenthalt in einer grünen Schule. Bei einem längeren und gut organisierten Aufenthalt sind die Kinder im Stande, die Schönheit der sogar entlegensten Regionen des Landes mit verschiedenen Landschaften zu erleben. Die Schüler erfahren von der Geschichte der Ortschaften und von unverwechselbaren Ökosystemen mit ihren Pflanzen und Tieren. Sie lernen

Folklore, Volkskunst, Kunsthandwerk, diverse Architekturstile anderer Regionen Polens kennen. Sie entwickeln solche Fähigkeiten, wie: Teamwork und Interaktion mit Anderen, Orientierungssinn, angemessenes Verhalten an verschiedenen Orten und in verschiedenen Situationen, Zurechtkommen mit Emotionen, Selbstständigkeit. Die vorliegende Abhandlung veranschaulicht, auf welche Weise der Aufenthalt der Schüler im jüngeren Schulalter in einer grünen Schule am besten ausgenutzt werden kann.

Schlüsselwörter: Kompetenzen der jüngeren Schüler, Entwicklungsmöglichkeiten von Umweltkompetenzen, grüne Schule